

JOSEF KOPTA (1894–1962)

Metodický list úroveň C

I. České středohoří, domov, rodina

Josef Kopta se narodil v Libochovicích, v rodině Václava Kopty. V rodném městě prožil dětství a mládí, později žil v Praze, ale do Českého středohoří se stále vracel. Jako voják rakousko-uherské armády a později legionář se dostal na Ukrajinu a do Ruska, které prošel až na Dálný východ, do Vladivostoku. Navštívil také Japonsko.

a) Rodina, rodné Libochovice

Závod založen r. 1891.

Václav Kopta v Libochovicích
doporučuje přízni ct. obecnstva města a okolí svůj
závod krejčovský.
Přesná obsluha. Levné ceny.
Stálý výběr modních látek všech druhů.
Školní a pracovní obleky velmi levné.

Zdroj: Blogger Libochovičák. In: *Libochovické listy*. 10. 12. 2013. Dostupné na:
<http://www.libochovice.blogspot.de/2013/12/osobnosti-libochovic-kopta-josef.html>. [19. 11. 2014].

- Čím byl pan Václav Kopta? Jaký byl jeho příbuzenský vztah k Josefu Koptovi? – Vyhledej příslušnou informaci ve spisovatelově medailonku.
- Co je uvedený dokument, jakou má funkci?
- Kde mohl být zveřejněn? Co z něj lze vyčíst? Čeho mělo být jeho pomocí dosaženo?

Václav Kopta, otec Josefa, byl krejčím.

Uvedený dokument je reklama na krejčovský závod Václava Kopty a mohl být zveřejněn například v novinách. Lze z něj vyčíst, kdy byl závod založen, kdo je jeho majitelem a jaké služby a výhody nabízí.

Práce s internetem

- *Najdi na internetu informace o Libochovicích. Čím je město zajímavé?*
- *V Libochovicích se narodila ještě jedna další významná osobnost. Zjisti, o koho se jedná a čím se tento člověk vyznamenal. Kde se můžeme s jeho jménem setkat dnes?*

Nejznámější památkou v Libochovicích je zámek. Pozornost si zaslouží i židovský hřbitov.

Významným rodákem z Libochovic byl Jan Evangelista Purkyně, český fyziolog, anatom a biolog. S jeho jménem se dnes můžeme setkat např. v názvu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

Pro rozšíření znalosti Koptova díla lze s žáky přečíst následující text z knihy *Kratochvilné děje z naší vlasti*. Je další ukázkou toho, že Josef Kopta ve své tvorbě nezapomínal ani na rodné místo, rodný kraj. Text není uveden v pracovních listech pro žáky.

Toto město, ležící na levém břehu řeky Ohře, dostalo své jméno od Lubochů, jejichž rod vzešel z kmene Ljubochovanů pradávné paměti. Jsou ovšem i prostoduché výklady místních kronikářů, že Libochovice byly nazvány podle slov „libě si hovíce“ či „libě chodíce“. Město bývalo sídlem pánů Hronoviců znaku ostrve, kteří si později říkali Zajícové z Valdeku, po případě z Hazmburka. Zbyněk z Hazmburka byl dobrým rytířem, zato však špatně proslul jako pražský arcibiskup. Kronikář o něm píše, „že roku 1410 dne 16. července z náboženské horlivosti mnoho českých kněh spáliti kázal (byly to spisy Husovy a jeho stoupenců), čímž mnoho nepřátel si způsobil (...)“. Od roku 1558 patřily Libochovice rodu Lobkoviců, z nichž Jiří z Lobkovic tu prožil dny své největší slávy.

(...) Za všech tahů cizích vojsk do Čech, ať ze severu nebo ze západu, ať cestou na Prahu nebo za ústupu od Prahy, užilo město kratších i delších návštěv. Leželi tu Francouzi i Rusové, nejčastěji pak vojska pruská, jejichž královský velitel Bedřich v létě roku 1744 měl svůj stan mezi Žabovřeskami a Chotěšovem.

Zdroj: Kopta Josef. *Kratochvilné děje z naší vlasti*. Praha: Melantrich, 1978, s. 48 a 49. (Vydali Pavel Kopta a Petr Kopta.)

b) České středohoří, domov

75. Hazmburk u Libochovic, 1952. 26 × 110 cm. Lavírované barevné tuše

Zdroj: Berka Čestmír. *Emil Filla. Krajina Českého středohoří*. Praha: SNKLU, 1964, s. 101.

- *Co obraz znázorňuje? Kdo je jeho autorem?*

Jedná se o krajinu Českého středohoří, konkrétně o pohled na čedičový vrch, na kterém se nachází zřícenina středověkého hradu Hazmburk. Autorem je malíř – též legionář – Emil Filla. O Emilu Fillovi se lze více dočíst například ve výukových materiálech projektu „Výtvarníci v československých legiích“; pro inspiraci uvádíme odkaz na Fillaův životopis:

<http://csbh.cz/sites/default/files/Emil%20Filla%20medailonek%20ucitele.pdf>

1. Práce s ukázkami

Dobrodružná trilogie Modrý námořník obsahuje tři příběhy: Marnotratná pouť (1936), Zlatá sopka (1937) a Věčný pramen (1937). První díl se odehrává po roce 1905 a pojednává o dobrodružné plavbě Jaroslava Bogara, mladého českého kadeta na křižníku Tegetthof. Ve druhé knize se setkáváme s ruským inženýrem Borisem Katajevem, který prchá do Číny a později žije ve Vladivostoku dvojitým životem. Poslední část je příběhem mongolského lámy Goi-či, který uzavírá opět Jaroslav Bogar svým návratem domů, do Českého středohoří, které bylo i domovem Josefa Kopty. V tomto díle zúročil Josef Kopta své zkušenosti a zážitky z období působení v československých legiích.

Dokument 1

V Koptově díle najdeme daleký, širý svět, ale je v něm i rodný kraj s romantickou hradbou Středohoří, s dramatickými protiklady výšek a údolí, „krajina milostnosti a vzdoru“, jak ji v posledních letech života maloval a nazval Emil Filla. A právě tato krajina rozeznává v Koptovi nejcitlivější struny lásky a přichylnosti k člověku.

Zdroj: Šanda Jaroslav. Doslov: Kopta Josef. In: Kopta Josef. *Modrý námořník*. Vydání 2. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 409 a 410.

- *O čem psal Josef Kopta? Pracuj s ukázkou a medailonkem autora.*

- *Jaký vliv měl rodný kraj na Josefa Koptu? Najdi příslušné místo v textu, pokus se je vyjádřit vlastními slovy.*

Josef Kopta psal o svém rodném kraji – Českém středohoří – ke kterému měl hluboký vztah, který miloval – (...) *tato krajina rozeznívá v Koptovi nejcitlivější struny lásky (...)*

Dále se v jeho díle objevují daleké země, jako Rusko a Dálný východ, kde Kopta pobýval během svého působení v čs. legiích; po skončení války navštívil i Japonsko.

Dokument 2

Sjezdili jsme již skoro celé Čechy a otec stále ještě věří, že jednoho dne najdeme tu vysněnou krajinu. Našel ji u Středohoří, kde si zakoupil menší statek, a byl nadmíru spokojen. (...) Vesnice Novosady ležela v utěšené rovině, která byla na východě a na severu přerušena modrým Středohořím, Starý hrad Štajnburk byl předsunut až k Novosadům a na východě měl protějšek v mytickém Řípu, jehož osamocenosť působila trochu melancholicky. Řeka, která protékala touto krajinou, byla vzdálena od vesnice asi deset minut a cesta k ní vedla oněmi proslulými štěpnicemi, které zásobovaly ovocem zejména Drážďany a Lipsko (...).

Zdroj: Kopta Josef. *Modrý námořník*. Vydání 2. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 9.

- *Co hledal otec Jaroslava Bogara? Hledal dlouho?*
- *Jak bys popsal vlastními slovy krajinu představenou v ukázce?*
- *Vysvětli výraz „štěpnice“, použij výkladový slovník, najdi slova příbuzná.*

Jaroslavův otec hledal svoji vysněnou krajinu, jakýsi ráj na zemi. Našel ji v podobě Českého středohoří. Předpokládáme, že hledal dlouho, což vyjadřuje výraz: „sjezdili jsme“ – jezdili po Čechách sem tam.

Štěpnice je ovocný sad, v němž rostou takzvané štěpy. Štěp je ovocný strom vypěstovaný štěpováním (roubování nebo očkování stromů).

Zdroj: Filipec Josef a kol. autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Vydání 2. opravené a doplněné. Praha: Academia 1994, s. 438 a 439. Heslo „štěp“.

2. Práce s medailonkem Josefa Kopty a s mapou

- *Znovu si přečti medailonek Josefa Kopty, zaměř se na místa, která jsou spojena s jeho mládím.*
- *Potom najdi České středohoří na mapě České republiky. V kterých krajích se rozkládá?*
- *Najdi následující dominanty tohoto regionu, o nichž je zmínka v životopise, ale i v knihách Josefa Kopty:*

Milešovka

Mělník

Říp

Labe

Hazmburk

Ohře

Litoměřice

- *Vyjmenuj kraje České republiky a jejich krajská města.*

Žáci by se měli nejprve seznámit se životem Josefa Kopty, přečíst si, kde se narodil a kde prožil první léta svého života. Dále pak pracují s mapou: postupně hledají vrchy Milešovku a Říp, zříceninu hradu Hazmburk. Dále města Litoměřice a Mělník, a konečně řeky Labe a Ohře. Z textů vyplývá, že se jedná o velice malebnou krajinu.

Nabízejí se i doplňující otázky: Co se nachází na Milešovce? – Meteorologická stanice; Co můžeme vidět v Mělníku? – Soutok Vltavy a Labe apod. Možnosti jsou neomezené, každý učitel určitě vymyslí další otázky a okruhy, které by mohl využít pro zpestření výuky.

Učitel upozorní žáky na skutečnost, že hora Říp se nachází v Ústeckém kraji. Žáci mohou informaci ověřit s pomocí mapy.

Úkol o krajích ČR můžeme pojmut formou soutěže mezi dvěma skupinami žáků.

Na mapě ČR žáci ukazují (alespoň přibližně) polohu krajů (celkem 14) a jejich krajská města.

3. Říp pod drobnohledem

Zdroj: Wikimedia Commons, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hora_Rip_01.jpg. [5. 12. 2014]. Upraveno.

Práce s internetem

- *Jak se nazývá hornina Řípu?*

Říp je vulkanického původu. Tvoří ho převážně čedič – vyvřelá hornina, která vznikla sopečnou činností.

- *S vrchem Říp je spojována pověst o příchodu Čechů. Víš, který autor ji literárně zpracoval a jak se pověst jmenuje? Jmenuj další prameny, v nichž se píše o příchodu Čechů.*

Verzi pověsti O praotci Čechovi, jejímž autorem je Alois Jirásek, bude asi znát většina žáků. Učitel ji může – dle vlastního uvážení – žákům během vyučování připomenout, společně s dalšími českými pověstmi.

Další prameny jsou:

Kosmova kronika česká – nejstarší kronika o českých zemích a od českého autora

Dalimilova kronika

- Na turistické chatě na vrchu Říp můžeme najít tento nápis: „Co Mohamedu Mekka, to Čechu Říp“. Pokus se ho vysvětlit.

Mekka je rodištěm proroka islámu Mohameda a poutním místem muslimů. Nevěřícím je vstup do města zakázán.

Nápis má vyjadřovat důležitost místa pro český národ. Stejně jako muslimové putují do Mekky, měl by prý každý Čech alespoň jednou v životě vystoupit na Říp.

Na Říp přišli podle pověsti naši prapředci, na tomto místě se konaly různé tábory lidu, Říp je jedním z poutních míst v České republice.

- Z vrchu Říp pochází základní kámen této stavby. V kterém roce byl z hory vylomen? Jak se tato budova jmenuje? Existoval jen jeden základní kámen? Pokud ne, odkud pocházely ty další?

Zdroj: Wikimedia Commons, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praha_Narodni_divadlo.jpg. [5. 12. 2014]. Upraveno.

Vzhledem k povaze úkolu není v pracovních listech u fotografie uveden zdroj.

Žáci nejprve pojmenují budovu – Národní divadlo v Praze. Doporučujeme pokračovat vysvětlením vzniku a stavby Národního divadla, kterému se říká i Zlatá kaplička.

Kámen byl vyzdvižen v roce 1868 a nebyl to jediný základní kámen. Další kameny přišly do Prahy mj. z těchto míst: Radhošť, Louňovice, Žižkov, Blaník, Domažlice, Vyšehrad, Svatobor.

Raritou je kámen, který poslali o rok později krajané z amerického Chicaga. Ve městě žila silná krajanská komunita a ve 30. letech 20. století tam byl starostou český rodák Karel Čermák. Na jeho počest byla v Chicagu pojmenována ulice Cermak Road, v jejíž blízkosti se nachází česká škola T. G. Masaryk School.

II. Mateřský jazyk. Brána jazyků dokořán

Upozornění:

Na konci pracovních listů naleznete ukázkou – rozhlasový rozhovor s Josefem Koptou z roku 1937. Spisovatel vypráví mj. o vzniku románové trilogie *Třetí rota*, o svých zkušenostech z československých legií i o lidech, s nimiž se setkal.

Zřejmě nejvýznamnějším a nejznámějším dílem Josefa Kopty je trilogie Třetí rota. Kopta ji napsal po návratu do vlasti; první část Třetí rota vyšla v roce 1924, druhá Třetí rota na magistrále v roce 1927 a konečně Třetí rota doma v roce 1934.

Trilogie je typickým dílem takzvané legionářské literatury. Zachycuje vznik a vývoj legií a legionářské myšlenky v letech 1917–1920. Popisuje každodenní život v legiích v Rusku i účast legionářů v bojích. Oslavuje jejich roli při budování samostatného československého státu. Líčí střet legionářských jednotek s ruskou bolševickou revolucí, návrat legionářů do vlasti a jejich životní osudy v nové republice.

Josef Kopta popisuje osudy jednotlivých legionářů, ale především třetí rotu jako kolektiv. Autor začal na prvním dílu pracovat v říjnu 1923 na základě svých vzpomínek, protože neměl žádné poznámky ani deníky.

Jedním z vojáků-legionářů je Alan Rosenkranc. První ukázkou popisuje jeho příchod k rotě. Druhá představuje jednu ze situací v životě legionářů.

Dokument 1

„Ty jsi Čech?“ zeptal se Rosenkrance. „Jsem zcela česky vychován, bratře poručíku. V Praze. Otec je žid, matka Američanka. (...)

(...) Kulturně jsem byl vychován více po česku. Až do šestnácti let jsem se pohyboval výhradně mezi pražskými Němci (...). Byl jsem něco jako ono pražské utrakvistické češtví a ještě s příměskem světoobčanství, které jsem zdědil po matce a několika zájezdy do Anglie a Ameriky ještě posílil.“ (...)

Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938, s. 137 a 140.

- *Alan Rosenkranc, jeden z hrdinů románu Třetí rota, je velice zajímavá osoba. Na základě informací v textu popiš jeho původ a kulturní vlivy, které na něj v dětství a dospívání působily.*

- *Kolik jazyků asi Alan Rosenkranc ovládal?*
- *Jak může člověka ovlivnit a k čemu vede znalost více jazyků a kultur?*
- *S pomocí slovníku cizích slov vysvětli pojem utrakvismus.*
- *Pokud jsi sám dvojjazyčný (neboli bilingvní), jak vnímáš tuto skutečnost?*

Rosenkranc je typicky židovské jméno. Alanův otec je německý žid, matka Američanka, žijí v českém prostředí – v Praze. Díky svému původu a cestám do Anglie a Ameriky se Rosenkranc cítí být i světoobčanem.

Lze předpokládat, že mladý muž hovořil německy, česky, anglicky a jidiš (jazyk židovského obyvatelstva zejména ve východní Evropě, jedná se o němčinu s hebrejskými a slovanskými prvky).

Znalost jazyků a kultur může člověka pozitivně ovlivnit a vést k toleranci a otevřenosti vůči novému a dosud nepoznanému.

Utrakvismus je směr zastávající dvojjazyčnost ve veřejném životě, např. za Rakouska-Uherska užívání němčiny a jiného národního jazyka.

Zdroj: Klimeš Lumír. *Slovník cizích slov*. Vydání 5. přepracované a doplněné, dotisk. Praha: SPN, 1995, s. 821.

Dokument 2

Jeřábek poslal Mizinu do města, aby obstaral rakev. Řekl mu: „objednáš rakev, ale Rusům musíš říci, že mají udělat hrob“. Mizina tomu ovšem rozuměl jinak. Nevěděl, že se rusky řekne rakev grob, a tak se domníval, že má objednat zvlášť rakev a zvlášť hrob.

Zdroj: Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938, s. 168.

- *Které jazyky se objevují v ukázce? Jaký vztah obou jazyků lze z textu vyčíst?*
- *Vyhledej na internetu, do které skupiny jazyků patří a jak se tato skupina dále dělí. Zapiš do tabulky.*

Stačí, když žáci v každé skupině uvedou nejdůležitější jazyky.

Západoslovanské jazyky	Východoslovanské jazyky	Jihoslovanské jazyky
<ul style="list-style-type: none"> • Čeština • Polština • Slovenština • Lužická srbština (dolnolužická a hornolužická) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ruština • Ukrajínština • Běloruština 	<ul style="list-style-type: none"> • Slovinština • Srbština • Chorvatština • Bulharština • Černohorština • Makedonština

III. Válka, bitva u Zborova, legie, vznik Československa

Josef Kopta narukoval do rakousko-uherské armády 28. října 1914. Přesně o čtyři roky později došlo k jedné z nejvýznamnějších událostí v dějinách českého národa – ke vzniku samostatného Československa.

Během války byl Josef Kopta v roce 1915 zajat, roku 1917 vstoupil do československých legií. S těmi absolvoval i takzvanou „sibiřskou anabázi“. Domů se vrátil v roce 1920. Během svého působení v československých legiích se Kopta zúčastnil i bitvy u Zborova, která se udála 2. července 1917.

- *Co víš o bitvě u Zborova?*

V této fázi navrhuje si se žáky připomenout průběh a význam bitvy u Zborova. K tomu lze použít například výukové materiály projektu „Výtvarníci v československých legiích“; pro inspiraci uvádíme odkaz na úvodní text o historii československých legií:

<http://www.csbh.cz/sites/default/files/Csl%20legie%201914%20-201920%20historicky%20uvod.pdf> [11. 12. 2014] nebo pracovní a metodický list o Františku Parolkovi, úroveň C, kapitola II: <http://csbh.cz/sites/default/files/Frantisek%20Parolek%20metodika%20PL%20uroven%20C.pdf> [11. 12. 2014].

Pak přečteme báseň. Záleží na učiteli, jakou metodu práce zvolí. Ještě předtím, než žáci začnou pracovat s vlastním textem, mohou vyjádřit své pocity, jak na ně báseň působí.

Dokument 1: Stráž před Zborovem

*Z hlubiny zákopů křivolakých
vyplovám tiše
jak hvězda
z oblaků.*

*Přede mnou
modravou tmou
nepřítel blouznivé oblouky píše,
za mnou jak dítě pokojně dýše
brigáda vojáků.*

*Tišina. Kovový klid.
Myšlenka žhavá jak víno
protéká tělem...*

*Zítra, až polnice zazní,
půjdeme mřít
za tebe, domovino,
s veselým čelem!*

*Rozkošný, závratný reji!
Spiklenců urputná tváří,*

*až uslyšíš opojné tralá!,
kdo pozná tě?*

*Myšlenky silné se rodí,
Opájejí...
Země semene zmaří,
by novému život dala
bohatě.*

*Tišina. Kovový klid.
Vše je tak jasné a prosté,
jak východu jihnoucí světla za námi....*

*Z dějinných hlubin jsme vzešli
staleté bolesti mstít,
a všechny nás zkoste!*

*Vstaneme noví a věční,
budeme jiskřivě kvést
jak nesmírná oblaka hvězd
nad dějinami.*

- *V jaké části dne se odehrává děj básně?*
- *Kdo je hrdina básně, kde se nachází a jaký má úkol?*
- *Za co a proti komu bojovali vojáci v básni a kdo to byl? K odpovědi můžeš použít i internet.*
- *Co má asi autor na mysli, když uvádí „staleté bolesti“, které mají být pomstěny?*
- *Jaké je podle tebe vojáckovo rozpoložení, jaké má pocity? Najdi výrazy, které ilustrují tvůj názor.*

Děj básně se odehrává v noci. Zavádí nás do zákopů, kde vojáci čekají na začátek bitvy.

Mluvčím básně je voják na stráž, který hlídá ležení před nepřítelem. Ostatní vojáci v té době spí.

Při odpovědi na otázku: „Proti komu bojovali?“ mohou žáci použít informace z úvodní debaty o bitvě u Zborova, nebo si odpověď vyhledat na internetu. V básni se mluví o československých legionářích, kteří bojovali proti vojskům rakousko-uherské armády za nezávislost a za vznik samostatného Československa.

„Staletými bolestmi“ nazývá autor období, kdy české země byly součástí území ovládaného Habsburky (Habsburkové nastoupili na český trůn v r. 1526, bitva na Bílé hoře 1620, rozpad habsburského soustátí 1918).

Pokud má voják strach, dobře ho skrývá. Je plný odhodlání a myšlenky na odplatu. Je mu zřejmě jasné, že bitva si vyžádá i mrtvé, ale říká „půjdeme mřít za tebe, domovino, s veselým čelem“. Voják věří ve vítězství, v nový, lepší život.

Dokument 2: Třetí rota, úvod do vyprávění

Nemohu vám říci, na které trati ta vesnice ležela, poněvadž tudy železnice nevedla. Nemohu vám také říci, jak se jmenovala, poněvadž takových vesnic bylo mnoho a o všech by se mohlo vyprávět totéž.

(...) ukrajinská vesnice! Jedna jako druhá. A v té i v té, tam i tam, žili a přebývali ti, o nichž začínám s velikou láskou vyprávět (...).

Máme počátek roku sedmnáctého. Konec ledna.

Zdroj: Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938, s. 11.

- *Kde začíná vyprávění příběhů Třetí roty? Dozvíme se z textu konkrétní místní názvy?*
- *Kdo vystupuje v ukázce, o kom a o čem mluví?*
- *Co se událo v životě Josefa Kopty v roce 1917?*

Vyprávění začíná někde na Ukrajině, ve vesnici, jejíž jméno si vypravěč nezapamatoval. Byla to vesnice jako každá jiná.

V ukázce vystupuje (vševědoucí) vypravěč. Nevíme, o koho se jedná. Začíná vyprávět o lidech, kteří ve vesnici žili – mohou to být obyvatelé vesnice, ale i vojáci.

Josef Kopta vstoupil v roce 1917 do československých legií a zúčastnil se s nimi bitvy u Zborova. Kromě toho byl i svědkem života v Rusku v období revoluce, k níž došlo ve stejném roce.

Dokument 3: Třetí rota

Češi tu musí být každou chvíli. (...) To uvidíte vojáky! (...) Slavní hoši to jsou. Naše krev, ale jaksi rychlejší než naše, ohnivější. Bijí se společně s námi, chtějí svrhnout svého cara, který je Němec a Slované by nejraději všechny uskrtil. Chtěl, aby stříleli do nás, ale oni přešli s puškami k nám! (...) Dej sem pušku, bratře, s tebou půjdu bok po boku německého cara porazit a pro Slované svobodu vybojovat!

Zdroj: Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938, s. 13.

- *Kdo a o kom v ukázce mluví?*
- *Jakou válečnou situaci popisuje?*

V ukázce vystupuje Rus nebo Ukrajinec. Může se jednat o obyvatele vesnice nebo o vojáka. Mluví o českých vojácích, kteří mají přijít. Reaguje nadšeně a líčí příchozí v superlativech. Češi jsou prý rychlejší než oni sami, ohnivější. Jsou to také Slované a jsou stateční a rozhodnutí svrhnout svého vládce. Původně bojovali proti Rusům na straně Rakouska-Uherska na rozkaz svého panovníka, ale později přeběhli na druhou stranu a stali se spojenci Ruska. Češi jsou odhodlaní vzepřít se, mají bojovného ducha.

Dokument 4

Milý příteli,

obracím se k Tobě s velikou a naléhavou prosbou, abys byl tak hodný a napsal v nejbližších dnech dvojstránkovou předmluvu k druhému vydání „Večerů na slavníku“, které vyjdou pravděpodobně do měsíce u Jandy ve Sfinxu (...), knihu tuto věnoval jsem prezidentu Masarykovi, jakožto sjednotiteli myslí našich legionářů v odboji zahraničním s dušemi těch českých lidí, těch statisíců, kteří byli nuceni sloužit za Rakousko. K té unifikaci obou těchto myslí představoval jsem si také, že poukáže předmluva, čili že rozvede tu dedikaci prezidentovi. To by bylo krásné (...).

Zdroj: John Jaromír Koptovi Josefu. Dopis (strojopis) ze 17. 3. 1930. Dostupnost: Fond Josef Kopta, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, č. př. 46/79.

- *Jak oslovuje pisatel dopisu Josefa Koptu?*
- *O co žádá Jaromír John Josefa Koptu? Kolik času má Kopta na splnění prosby?*
- *Najdi v textu podstatu bojů a složení armád v první světové válce.*
- *Označ v textu místo, kde je popisována role prezidenta Masaryka. Vysvětli ji.*
- *Co je slavník?*

Jaromír John – rovněž bývalý legionář – oslovuje Josefa Koptu „milý příteli“.

Žádá o napsání předmluvy k druhému vydání svého souboru povídek „Večery na slavníku“. Josef Kopta má na dvojstránkovou předmluvu jen několik dnů.

Prezident Masaryk je popisován jako „sjednotitel myslí našich legionářů v odboji zahraničním s dušemi těch českých lidí, těch statisíců, kteří byli nuceni sloužit za Rakousko“. Pro Johna je velice důležité, aby tato Masarykova role byla v předmluvě zdůrazněna, považoval by to za „krásné“.

Vojáci, kteří sloužili v rakouské armádě, tak konali z povinnosti, ze strachu, protože neměli jinou volbu. Mnozí i z přesvědčení, že bojují za dobrou věc.

Legionáři se dobrovolně sami rozhodli pro vstup do legií. Svým působením se zasloužili i o vznik Československa. Po válce na ně bylo pohlíženo jako na hrdiny, někteří v nich ale viděli i zrádce a zběhy.

Slamník je matrace naplněná slámou. Původně to byl pytel, do kterého se dávala sláma. V češtině se můžeme setkat i s germanismem *štrozok* (Strohsack), tedy pytel na slámu.

Dokument 5: Josef Kopta o legiích a literatuře

Ze všech legií československých, jak jsme již přivykli říkati dobrovolnickému vojsku našeho zahraničního odboje, žila ruská legie nejsamostatněji. Byla také svému domovu nejvzdálenější, hlavně pak v posledním údobí svého sibiřského dramatu. A její pobyt v ruské zemi potrvál až do léta roku dvacátého, kdy se vracela po několika mořích do vlasti (...). Mnohému z těch, kteří se po návratu do vlasti jali vyprávět s perem v ruce, vtiskla toto pero do ruky síla jedinečných vzpomínek z rakouské i z legionářské vojny, aby je s větším nebo s menším nadáním fabulačním a obrazotvorným proměnil tu v románovou báji, tu v citově rozechvívající kroniku.

Zdroj: Kopta Josef. *Legie a literatura*. Článek strojepis s rukopisnými poznámkami, 10 listů. Dostupnost: Fond Josef Kopta, LA PNP Praha, č. př. 46/79.

- *Vysvětlí svými slovy výraz „anabáze“.*
- *Najdi v textu, jak Kopta popisuje působení čs. legií v Rusku. Proč autor mluví o „sibiřském dramatu“?*
- *Vyskloňuj slovo **drama** v jednotném i množném čísle. Znáš další slova, která se skloňují podle tohoto vzoru?*
- *Co vedlo mnohé vojáky a legionáře k tomu, aby „se (...) jali vyprávět s perem v ruce“? – Vyjádři podtrženou větu jinými slovy.*

Anabáze je putování, dlouhá cesta, během níž musí člověk překonat různá úskalí.

Josef Kopta nazývá svoji cestu Sibiří dramatem. Můžeme si představit, co vojáci během této cesty prožili – hlad, smrt kamarádů, bolest, ukrutnou zimu. Nevěděli, zda se vrátí domů.

Čs. legie v Rusku byly nejsamostatnější, svému domovu nejvzdálenější. Jednalo se o velkou, samostatnou československou jednotku. Ta byla velice důležitá v zahraničním odboji, podle T. G. Masaryka dokázala svou bojeschopnost a znamenala počátek vlastní československé armády.

Jejich pobyt v Rusku trval až do roku 1920, kdy se vojáci vraceli do vlasti.

Mnozí z nich začali po návratu domů psát, zapisovali své prožitky a vzpomínky, a to nejrůznějšími způsoby.

Důvody, které k tomu vojáky vedly, mohly být následující. Důležitou roli při touze psát hrála síla vzpomínek na prožité momenty, potřeba ulevit duši. Někteří objevili svůj literární talent, jiní chtěli bez velkých uměleckých ambic zachytit své zážitky pro sebe i své potomky.

Skloňování slova *drama*:

1. pád	<i>drama</i>	<i>dramata</i>
2. pád	<i>dramatu</i>	<i>dramat</i>
3. pád	<i>dramatu</i>	<i>dramatům</i>
4. pád	<i>drama</i>	<i>dramata</i>
5. pád	<i>drama</i>	<i>dramata</i>
6. pád	<i>dramatu</i>	<i>dramatech</i>
7. pád	<i>dramatem</i>	<i>dramaty</i>

Další slova skloňovaná stejným způsobem: téma, aroma, astma, klima, schéma... – tedy podstatná jména zakončená na -ma.

Dokument 6: Hymna

Obecenstvo zůstávalo státi a vyčkávalo české hymny, která po kratičké pause následovala. Hoši ji zazpívali až nadmíru tesklivě. Strnad by byl raději přišel s Marsellaisou, touto veselou a jasnou výzvou k útoku, podle níž by měla býti složena a napsána nová hymna československá. Hymna bojovníků, hymna revoluce. Vždyť plačtivá a melancholická Kde domov můj? byla vlastně již historickým dokumentem, vzpomínkou a nejdříve snad živým pojítkem mezi nimi a domovem.

Zdroj: Kopta Josef. *Třetí rota*. 18. vydání. Praha: ČIN, 1938, s. 208.

- *Jak autor ukázky popisuje hymnu, kdo ji zpívá?*
- *Kdy se situace odehrává? Pokus se ji časově zařadit.*
- *Hymna byla pojítkem mezi vojáky a domovem. Jak bys vysvětlil tuto informaci?*

Česká hymna je v textu popisována slovy *plačtivá* a *melancholická*. Zpívali ji legionáři, a to „nadmíru tesklivě“.

Kde domov můj – původně píseň slepého houslisty Mareše z *Fidlovačky* autorů Josefa Škroupa a J. K. Tyla – je českou hymnou. V období existence Československa, 1918–1992, měla hymna ještě druhou část, slovenskou *Nad Tatrou sa blýska*, ale po rozdělení společného státu tato část opět zmizela.

Situace se odehrává pravděpodobně před vznikem Československa: v ukázce se mluví o napsání nové hymny československé a o tom, že *Kde domov můj* je „historickým dokumentem“, tedy minulostí.

Hymna je symbolem státu, může vyvolat stesk po domově. Navíc, česká hymna je pomalá a tklivá píseň, velmi dojemná a její text popisuje krásy české země. Z ukázky z díla Josefa Kopty víme, že vojákům, kteří pobývali v Rusku, tedy daleko od domova, připomínal text hymny rodnou vlast.

Dokument 7: Čas loučení a návratu

Jak to bolí, nevýslovně bolí: my odjíždíme a osiří ty hroby, v jejichž klínu vyhaslé oči spí, nemohou se na nás naposled podívat, nemohou se na nás usmát, nemůže se ruka zvednout k poslednímu pozdravu na rozloučenou a jen ta jemná píseň větru, vzlétnuvšího náhle nad truchlým hřbitovem, šeptá nám v cestu: Jedte, jedte, bude vás ještě doma zapotřebí.

Zdroj: Kopta Josef. Dokumentace čs. legie v Rusku. In: *Československý denník*¹. Kyjev: Československá národní rada, 11. 5. 1920. Dostupnost: Fond Josef Kopta, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha.

- *Popiš situaci v ukázce: Kdy se odehrává, proč se to děje? S kým se loučí odjíždějící a co při tom prožívají? Jaký asi byl jejich vztah k mrtvým?*
- *Pokus se ve spolupráci se spolužákem zamyslet nad tím, z jakých příčin vojáci a legionáři umírali.*
- *Co a kde čeká na vojáky?*

Vojáci se loučí se svými padlými kamarády. Jejich vztah byl často velice intenzivní, protože spolu prožívali dobré i zlé.

Příčin, proč vojáci umírali, je mnoho. Někteří padli v boji nebo zemřeli na následky zranění. Jiní zemřeli nešťastnou náhodou, když vyšla rána při čištění zbraně. Tuto druhou situaci popisuje Kopta ve *Třetí rotě*. Další příčinou byly nemoci, např. tyfus, tuberkulóza, syfilis. Někteří vojáci také neunesli tíhu prožitých hrůz a spáchali sebevraždu.

První světová válka si vyžádala 37 milionů vojenských i civilních obětí, z toho více než 16 milionů mrtvých a 21 milionů zraněných. Celkový počet mrtvých zahrnuje téměř 10 milionů vojáků: 5,7 milionů na straně Dohody a 4 miliony na straně Trojspolku. Ve válce padlo asi 5,5 tisíce legionářů a 138 tisíc českých vojáků v rakousko-uherské armádě.

Vojáci, kteří se vrátili z války, si museli zvykat na každodenní život. Čekali na ně jejich blízcí. Bylo jich zapotřebí doma v rodinách, v práci, ve společnosti. Kromě toho se měli společně podílet na rozvoji samostatného státu.

¹ Slovo *denník* je zde psáno se zdvojenou souhláskou -nn-. Dříve se tak psala podstatná jména odvozená od přídavných jmen. V současné češtině se slovo *deník* píše s jedním -n-. Místo vydání se měnilo dle postupu legií na východ.

Práce se zvukovou nahrávkou

- *Poslechni si rozhovor s Josefem Koptou z roku 1937:*

<http://rebel.radio.cz/mp3/podcast/cz/zarchivu/070617-josef-kopta-o-svych-knihach.mp3>. [5. 12. 2014].

- *Zapiš si informace, které jsou pro tebe nové a které ses zatím nedozvěděl, a představ je svým spolužákům.*
- *Vymysli další otázky, které bys Josefu Koptovi položil ty.*

Na ukázce – záznamu části rozhovoru s Josefem Koptou – jsou zajímavé nejen informace o knihách a práci Josefa Kopty, ale i spisovatelův hlas, jazyk a v neposlední řadě i zvuková kvalita nahrávky, která dokládá její „pokročilý věk“.

Dále se můžeme společně zamyslet nad tím, jestli je čeština z roku 1937 identická s tou dnešní. Po poslechu záznamu pak žáci vyjmenují rozdíly, které postřehli.

Teprve potom přistoupíme k práci s informacemi z rozhovoru.

IV. Shrnutí

Shrň v několika větách, co sis zapamatoval o životě a díle J. Kopty a o historické době, ve které žil a tvořil.

JOSEF KOPTA

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu činnosti nestátních neziskových organizací působících v oblasti předškolního, základního a středního vzdělávání v roce 2014.